

TASARIMIN SEMBOLİK İŞLEVİNİN 'VAROLMA' FENOMENİ ÜZERİNDEN YORUMLANIŞI

Osman ARAYICI

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türkiye

osman.arayici@msgsu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1006-4740>

ÖZ

Göstergeler üzerinden kurulan sistemler, bireylere sağladığı yararların yanında, ekonomik açıdan yaratmış olduğu negatif dışsallıklar nedeniyle de diğer ekonomi girdi ve endüstriyel çıktılarının varlıklarını sürdürmelerinde önemli rol oynarlar. Bu yüzden de gösterge ve anlam biraradalığı, düzenli bir bütün oluşturarak tasarımın sembolik işlevinin temelini atarlar. Bu çalışmada ele alınan tasarım dizgelerinin işlevsel boyutu ve bu boyutlardan sembolik işlevin şekillenmesi fiziksel varoluşun ya da algılanabilir özelliklerin ötesindeki anlamlar mevcuttan farklı bir yere konulsa da, kullanıcı üzerindeki etkisi, metafizik veya aşkın kavramlar olarak ele alınmamış ancak başlık kapsamını aşmayacak şekilde sembolik işlev konusunun bu türden felsefi düzlemlerde de tartışılabileceğinin altı çizilmektedir

Anahtar Kelimeler: *Anlam, Sembolik işlev, varlık.*

INTERPRETATION OF SYMBOLIC FUNCTION AMONG THE PHENOMENON OF 'EXISTENCE'

ABSTRACT

Systems constructed on similars; beside the benefits they provide, due to the negative externalities they create; play an important role on the sustainability of economic inputs and industrial outputs. As a matter of the fact mentioned; unity of significancy and similars establish the basis of symbolic function of design. In this essay it is underlined that the concept of symbolic function can also be discussed among the existence and beside the facts that maintain the perception on physical world, without mentioning it as metaphysical concept.

Keywords: *Significancy, symbolic function, existence.*

GİRİŞ

Bilimsel veriler her türden evrimin ve yok oluş süreçlerinin mevcut koşullara adaptasyon ve koşullara karşı koyma dolayısı ile oluştuğunu açıkça ispat etmekteyken bilimsellikten uzak yaklaşımlarsa ise koşullara adaptasyonun ve/veya karşı koyma yetisini, oluşumunu-gelişimini, kendilerinin ve onları uygulayanların, onlara maruz kalanların üzerinde, çok üzerinde bir güce veya güçlere bağlar, sonrasında ise her şeyin nedenselliğinin köküne bu türden bir gücü yerleştirerek rahata erer. Bilimsel çalışmaların verilerinden elde edilecek sonuç özetine göre; günümüzden yaklaşık dört milyar yıl önce ilkel hücrelerle başlayan canlılık, yaşam çevresi ile arasındaki diyalektik ilişki sonucunda değişime zorlanmıştır. Bu değişime ayak uydurabilen organizma tedbirleri ile hayatta kalıp gelişirken, uyum sağlayamayanlar çeşitli etkenler neticesinde yok olup gitmiştir. Yaşam çevresi olarak adlandırılabilir ortam, zaman içinde meydana gelen yetkinleşme ve karmaşıklaşma çeşitlenmeye de zemin sağlamıştır. Böylesi bir değişim, kolaycı mantık sonucu 'koşulsuz buyruk' yerine akılcı biçimde anlaşılabilir bir evrensel yasaya yani tasarım dizgelerinin çeşitliliğine bağlıdır.

Bu çalışmada ele alınan tasarım dizgelerinin işlevsel boyutu ve bu boyutlardan sembolik işlevin şekillenmesi fiziksel varoluşun ya da algılanabilir özelliklerin ötesindeki anlamlar mevcuttan farklı bir yere konulsa da, kullanıcı üzerindeki etkisi, metafizik veya aşkın kavramlar olarak ele alınmamıştır. Esasen tasarımın sembolik işlevi bütünüyle fiziksel dünyaya ilişkin olup sadece var olmak

Submit Date: 10.09.2018, Acceptance Date: 17.11.2018, DOI NO: 10.7456/10901100/003

18

Research Article - This article was checked by Turnitin

Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

mücadelesinde karmaşık ve dolaşık bir yapıda gözlemlenebilirken kendisiyle ilgili fikrîsel katmanlarda da çeşitli yorumlar yapılması mümkündür. Pek çok düşünür ve romantik eylemcinin merkez temasını oluşturan anlam, tasarımın sembolik işlevi konusunun temelini oturtulabilir. Bu noktada anlamın tanımı veya sembolik işlevin belirlediği mekânın (düşünsel hareketlilik alanı) sınırları üzerinden yapılacak anlam betimlemeleri bizi konudan uzaklaştıracağından bu türden tanım ve betimlemelere değinilmemekte ancak sembolik işlev konusunun bu türden felsefi düzlemlerde de tartışılabilirliğinin altı çizilmektedir. Zira sembolik işlevin anlam kavramıyla kurduğu ilişki içerik olarak bir diğerinin hem varlık sebebi olması hem de olumlanmasından çok daha fazlasını kapsamaktadır.

Varolanın Gösterge Zorunluluğu

Modern zamanın şekillendirdiği (daha açık, ancak acı bir ifadeyle; deforme ederek normalleştirdiği) kolektif kültürün ve kolektif kimliklerin kendi içinde değişen söylem ve tavırları yani kişinin kendini diğerleriyle kıyasladığı, onlara benzeme ve onlardan farklı olma kontrolünü elinde tutma mücadelesi, merkezi ekonomik çevrelerin tasarım süreçlerine ilgisini belirler.

Göstergeler üzerinden kurulan sistemler, bireylere sağladığı yararların yanında, ekonomik açıdan yaratmış olduğu negatif dışsallıklar nedeniyle de diğer ekonomi girdi ve endüstriyel çıktıların varlıklarını sürdürmelerinde önemli rol oynarlar. Gösterge ve anlam biraradılığı, düzenli bir bütün oluşturarak tasarımın sembolik işlevinin temelini atarlar. Ancak anlam çoğu zaman tasarımın içinde ve/veya içinden değildir. Tartışmasız kendisini açık eden fiziksel ifadeler dizisinin nedenidir ama var olma, tasarımın algılanabilirliğini sağlayan herhangi bir niteliği de değildir. Sembolik işlevi gerçekleştiren her türden veri ve girdi, anlam, bir işaretçiye gönderdiği gibi göstergeye göndermez. "Varlığı/olmayı bir mevcudiyet [presence] gibi tanımlamak mümkün değildir, çünkü mevcut olmamak [absence] da aynı biçimde varlığı ortaya çıkarır, nitekim burada olmamak, yine de olmaktır. Nesne, varlığa sahip olmadığı gibi, nesnenin varoluşu da varlıkla bir katılım ilişkisi, ya da, başka bir tür ilişki kurmaz. Nesne vardır, bu, onun varlık/olma tarzını tanımlamanın tek biçimidir; çünkü nesne varlığı maskeleyemez, ama onu ifşa da etmez: onu maskeleyemez, çünkü arkalarındaki varlığı bulmak için varolanın bazı niteliklerini dışlamaya uğraşmak boşuna olur, varlık o niteliklerin hepsinin aynı ölçüde varlığıdır onu ifşa da etmez, çünkü varlığını yakalayabilmek için nesneye başvurmak da boşuna olur. Varolan, fenomendir, yani niteliklerinin düzenli bütünü olarak kendi kendisini belirtir. Kendi varlığını değil, kendi kendini belirtir. Varlık, sadece her türlü açığa çıkarılışın [devoilement] koşuludur"¹ Bu tür bir varoluş kabulü sadece algılanabilirliğini sağlayan verilerin tasarım veya fiziksel gerçekliğin zihinsel kurgu verimliliği arttırmakla kalmayıp, tüm eşgüdümlü zihinsel tepki biçimlerine de güçlü bir silah sunar. Böylesi bir silah kullanım yetisi; belirli ölçüde dönüşümü mümkün kılarken, azınlıkça tercih edilen bu dönüşüm çoğunlukla daha eski yerleşik düzenin tercih etmediği, mecbur kılındığı bir dönüşümdür. Bu değişimin yaşamsal verimlilikten, ihtiyaç dışı benlik tatminine kadar çok kolay tamamlanmasını ve/veya her zaman pozitif olmasını beklemek tasarımın sembolik işlevinin gücünü ve yarattığı dönüşümü çok hafife almak olur. Yapısal dönüşümün ve ilerlemenin köklü değişim ve parçalanmayı beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Ancak, eski yaşamın değişmeyecek kadar fosilleşmiş eski kurallarını değişime zorlayan yapısal bir dönüşüm ise zaman içerisinde vazgeçilmenin başlıca unsuru haline gelir. Vazgeçilenin kendisi de dâhil olmak üzere yeni anlamların; kendileri gibi yeni veya eski kavramlar ile özdeşleştirilerek kullanımı ve evrimi epistemolojik olarak bilimselken bir yanılla da kavramsal yoğunlukları nedeniyle felsefi epürde oldukça amorf bir yapıyı tanımlı kılmaktadır.

Göstergenin Varolanı İkame Etmesi

Felsefi düzlemlerden evvel fiziksel evrenin kabul ettiği bilimsel düzlemde anlamın adı geçen sembolik işlevi kullanan, kullanılan, maruz kalan ve evrimleşmiş olan üzerindeki etkilerinin bilimsel verileri ele alınarak bugünkü teknolojik habitat kurgulanmıştır. Bu aşamadan sonra kullanılan veya evrimleşmiş olan üzerindeki bilimsel çalışma ve bu çalışmadan elde edilen (edilecek) veriler zihinsel düzlemde ne yönde evrimleşeceği üzerinde bilgi vermişken hiç beklenmedik başka türden tehdit ve tehlikeleri de tetikleyebilmiştir. Son 10 yılın sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) mekanlarındaki

¹ jean-Paul SARTRE Varlık ve Hiçlik/ Fenomenolojik Ontoloji Denemesi Ithaki Yayınları 2011 syf:23

algılama ve kavrayış modellerinin işleyişi neredeyse bu beklenmediklik üzerinden yürümekte ve tasarım felsefesinin magazinine temel oluşturmaktadır.

Bir başka felsefi kavram olarak güç ve iktidar da tasarımın sembolik işlevi kapsama alanına girerken gücün kullanımı, kontrolü ve el değiştirme gerekliliği ve hatta tüm bunların sonucunda varılan toplumsal, siyasal düzenler ve düzenlemeler de tasarımın sembolik işlevinin ulaştığı sosyal zirvelerdir.

Yukarıdaki fenomenolojik ipuçlarına son bir ekleme ise belki de (var olma mücadelesinden sonra) tüm yaşamsal uğraşların ve plastik uğraşların ortak hedefi olan mutluluk kavramı olarak yapılabilir. Mutluluğun ilk koşulu sembolik değerlerin doyuruculuğudur. Mutluluğun ilk (belki de tek) önkoşulunun sembolik değerler olduğunu ileri sürmek tekrar çalışmanın kapsamı dışına yönlendirecek bir tez olmakla beraber, üzerinde uzunca tartışmaların yapıla geldiği ve devam edeceği bir ana başlıktır. Bu nedenle bu çalışma kapsamında daha fazla açıklama ve savunması yapılmayan bir önerme olarak bırakılacaktır.

Bir toplumda yaşayan insanlar, taslanmış mekan içerisinde tecrübe ettikleri sonucundaki değerlendirmeleri ile kültürel birlikteliklerini devam ettirirler. Kültürel kimlik kavramı da anlama bağlı olarak şekillenen biçimin anlamı, formun dili vb. gibi terimleri içerir. Deneyime bağlı şekillenen kavramlardan biri olan mekan kimliği kullanıcı kimliğinden tamamen bağımsız olmakla beraber, taşıdığı kimliğin anlamı ve o kimliğin sembolik işlevi ne yazık ki toplumsal kimlikten çok da bağımsız düşünülemezdir. Kimlik, bireyin bu dünyadaki varlığına ve işlerliğine verdiği cevap olarak tanımlandığında; ancak varlık ve işlerlik özelliklerine aynı cevabı verenlerin toplumsal birliği kurabilecekleri sonucuna varılır. "Mimari mekân, strüktürel varlığı ile insanlığa sağladığı somut faydaların ötesinde içerdiği kavramsal sembo- lizmi ile vurguladığı "öz" ile insanlığa manevi güç vermiştir".²

Mekânlar ve tüm tasarımlar, bu toplumsal birliğin nesnel tanımlayıcılarıdır. Yukarıdaki bakış açısıyla tasarımın kimliği, toplumun ya da bireyin kimliğinin biçimsel izleri olarak değerlendirilebilir. Bu durumda her tasarım; nesnel olarak bireyler arasında aitlik tanımlaması da yapan bir düzenlemedir. Bu ifade doğrultusunda algılanan fiziksel gerçeklik, tasarımın yalnızca bir sunumudur ve tasarım bütünüyle bu sunumun içerisinde değildir hatta bazı durumlarda bütünüyle onun dışındadır.

Ait olduğu düzlemi, duygu ve düşüncelerini semboller üzerinden belirtme isteğinin çok ilkel çağlarda başladığını ve bunun sonucu hükmedebildiği malzemeyi aracı olarak kullanıp en primitif işaret dilinden bugünkü gelişmiş, içerisinde sadece pratik ve estetik işlevleri değil sembolik işlevleri de barındıran ürün tasarımına dayalı semiotike ulaşan insanın, kullandığı malzemenin zamana karşı dayanım gücüne bağlı olarak tek mevsimde çürüyüp toprağa karışan bereket ikonlarından, bin yıllardır ayakta duran tanrı temsillerine kadar tüm sembol ve simge seçimleri sadece semiotik irdelemenin dışında hermeneutik bir analizi de zorunlu kılar. Estetik düşüncenin en ilkel örneklerinde bile, estetik deneyimin bireysel veya zümresel zevkler ve doyum ekseninde tek başına bir monolog olmadığı, bununla beraber anlamın gerçekleşmesinin ve sürekliliğinin tecrübe ve güncel diyalektiği üzerinde kurulduğu görülmektedir. Sadece nesnel değil soyut; daha doğru bir ifade ile nesnel olmayan ve herhangi duygu ya da düşünce ifadesi maksadıyla tasarlanmış her türden tasarımın dahi, gene az önce sözü edilen diyalektik ekseninde hayata geçip yoruma ve kullanıma sunulduğu belirlenebilen ilk zamanlardan bugüne değişmez bir döngüdür. Bu döngüyü böylesi güçlü kılan etkenler (günün teknolojisi ve çevresel veriler) bütün yaşam ve varlık biçimlerine sadece yeni teknoloji ve malzeme yapısı olarak değil, adeta çevresel düzenlemeleri ve insan deneyimini radikal olarak değiştiren, yeniden düzenleyen bir yaşam iksiri gibi görünmektedir. Her hangi bir mekan ve insan zihni arasındaki ilişkinin bir simge boyutu kazanması, mekanla simgesi arasında son derece güçlü çağrışımsal bir bağ oluşturur. Ancak günümüzde hızlanan iletişim modelleri, pek çok değerlerin öznel

² Durukan, A., "Cami İç Mekân Aydınlatma Tasarımına Kavramsal Bir Yaklaşım", Cedrus V (2017) 531-541.s: 532.
DOI: 10.13113/CEDRUS.201723

değerine ulaşılmasından tüketilmesini, sözü edilen değerlere artçıl ve ilk bakışta ulaşılabilen anlamların yüklenmesini olağanlaştırmıştır.³

SONUÇ

Simgeler, anlamları kalıcı olan ve insanın yaşamındaki biçimlerin, algılama ve belleğe alma sistemlerinin eşgüdümü çalışmaları olanaklı kılacak şekilde göstergeleştirilmeleri sonucu ortaya çıkar fakat algılama proseslerine bağlı olarak farklı yorumlara açıktır. Bir sembolün ana işlevi; gözlemcilerle kendisinden başka birşeyi işaret etmesi, bir şeyleri hatırlatması, kendinden başka bir veya birçok şeye göstergelik etmesidir. Var olmak ve fiziksel olarak algınabilir olmak, bugünkü iletişim ve tüketim modellerinin canlandırdığı kullanım ve anlam kavrayışımızın çok ötesinde olan nesnelere için sembolik anlam oluşturma işlemi (bu işlemin hangi sosyal ve psikolojik evreleri içermesi gerektiği başka bir tartışma başlığıdır) yani gerçek olan ya da mümkün olan görünmeler dizisi halinde oluşturulabilecek, güncel beğeni ve yapım tekniklerinin marifetlerinin vurgulandığı biçimsel arayışları nesnelleştirme uğraşısının çok ötesinde kültürel prosesleri gerektirmektedir. Kimliğin güncel yapım teknikleri yoluyla güncel kılınması düşüncesi kullanıcı ve kimliği bağlamında ele alındığında teknik olanakların yanı sıra kullanıcının bakış açılarının ve yorumlarının estetik süzgeçlerden geçirilmesi yeterli değildir. Zira eğitilmemiş bir dürtü ile teknik ve estetik kaynaştırma eylemi görkemli görüntülerin kılıfında estetik dışını veya evrensel ve zaman ötesi estetik ölçüt kıyaslamasında oldukça yüzeysel kalabilecek kimi oluşumları sanat eseri zannetme yanlılığına düşürecektir.

Üstten bir otorite kudreti simülasyonu kullanıcıya belirsiz kimlik bilinci üzerinden kişisel mekanla kurulan ilişki herhangi bir veya birkaç değişebilir ve yüzeysel etkenin, suni de olsa mevcudiyeti sonucu oluşturulabilmekte veya yok edilebilmektedir. Aynı şekilde; nesnenin sembolik değerleri, her yorumda simgesel ve işlevsel değerlerinden öte değerler taşıyorsa, bu durumda tasarım teoride fiziksel evrendeki sınırlar içerisinde var olurken kendi temas koordinatlarını esasen sonsuz bir evren olarak ortaya koymaktadır. Ait olma ve sözü edilen aidiyet için öncelikle anlamlandırma sorumluluğunu başkalarına havale eden sözde kullanıcı, tartışmayı göze alamadığı ölçüde varoluşlarını başka güçlere emanet etmiş olur. Böylece sonlu olan fiziksel mevcudiyet, kendi kendisini sonluluğunda ifade eder ama aynı zamanda da var olanın bilinmesi olarak kavranabilmek için, sonsuza doğru ötesine geçilmiş olmayı gerektirir. Böyle bir kullanıcının, tasarım kültürünü veya bir ekolü, bir tarzı ne ölçüde içselleştirebileceği ve ne ölçüde biçim ötesi anlam talebinde bulunabileceği, sembolik (ve hatta pratik ve estetik işlevlerin de) işlevin belirsiz bir beğeniler dizgesinin üstesinden gelip ona kendi aşkınlığını kabul ettirmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Jean-Paul SARTRE, *Varlık ve Hiçlik/ Fenomenolojik Ontoloji Denemesi* İthaki Yayınları 2011 syf:23
Durukan, A., "Cami İç Mekân Aydınlatma Tasarımına Kavramsal Bir Yaklaşım", *Cedrus V* (2017) 531-541. syf: 532. DOI: 10.13113/CEDRUS.201723
Arayıcı O. " Kent Simgesi", *Kadıköy Life* (2012) Sayı 43 syf: 20

3 Arayıcı O. " Kent Simgesi", *Kadıköy Life* (2012) Sayı 43 syf: 20